

הרב משה נקש
ר"מ בישיבה התיכונית, שעלבים

גרות כהלכה

חלק א: סמכות בתי הדין בזה"ז

שליחותייהו

נאמר בפי שלח: "וכי יגור אתכם גר או אשר בתוכם לדורותיכם וכו' כאשר תעשו כן יעשה, הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר חוקת עולם לדורותיכם ככם כגר יהיה לפני ה', תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם".

קיימ"ל דמדאורייתא אין בית דין פחות משלושה דיינים מומחין וסמוכין איש מפי איש עד משה רבנו (ויליף לה מג' פעמים אלהים בפי משפטים). תהליך הסמיכה מפורט ברמב"ם (סנהדרין יג, יד) ע"ש.

והנה הגמ' ב"ק פד, ב עומדת על העובדה שדנו דיני ממונות בבבל למרות שלא מצויים שם סמוכין, חז"ל לא יכלו להפקיר את תושבי הגלות לאנרכיה חברתית, ומתוך הבנה שחברה ללא יכולת שיפוטית אינה יכולה להתקיים, תיקנו חכמים שבדברים שכיחים שיש בהם חסרון כיס כירושות הלואות, גזלות שלא ע"י חבלות ועוד יש להם רשות לדון, וכלשונם: "דעבדין שליחותייהו בבבל מידי דהוה אהודאות והלואות", כלומר כשם שבהודאות והלואות ביטלו דין סמוכין כדי שלא תינעל דלת בפני לוין כך ביטלו דין סמוכין בדיני ממונות מסוימים כדי לנעול דלת בפני עושה עוולה. וכביכול דייני בבל נחשבים לשליחים של אותם דיינים סמוכים שבארץ ישראל.

גם בענייני כפיה בגט מצינו תקנת שליחותייהו כמבואר בגיטין פח, ב.

ועיין בר"ן גיטין פח (מט, ב בדפי הרי"ף) שהוסיף דתקנת שליחותייהו נצרכת מאוד בגיטין כדי לאפשר את נישואיהן של בנות ישראל ולא תשארנה עגונות.

ויש להבין כיצד מועילה כאן שליחות או נתינת רשות האם מדין שלוחו של אדם כמותו? או שמא נתינת הרשות היא כעין סמיכה? ודאי שלא! כי לא שייך בזה שלוחו של אדם כמותו בדבר שאדם צריך לעשות בעצמו כשם שלא שייכת שליחות במצוות הנחת תפילין, אם יש צורך בדיינים סמוכים כדי לדון הרי שזה אינו מתקיים בהדיוטות, אלא פשוט שאין להחשיב את הדין כאילו נעשה ע"י הסמוכים שבא"י דלא מסתבר לייחס לדייני א"י משפט שלא שמעו

את טענות הצדדים ולא קיבלו עדים ולא נשאו ונתנו בדבר, כמו כן אין לומר כי נתינת הרשות היא בעצמה מעין סמיכה שהרי קימ"ל שאין סומכין בחו"ל, ואפילו אם הסומך נמצא בא"י והנסמך בחו"ל אין מועילה הסמיכה (רמב"ם סנהדרין ד,ו). וכך מבואר ברמב"ן (יבמות מו,ב): "דשליחותיהו דהדיוטות משום תקנתא דרבנן וגבי קידושין וגיטין כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש".

המורס מכל האמור שאין לדין שליחותיהו מקור מן התורה אילולי הפקר ב"ד הפקר או דאפקיענהו רבנן לקידושין מיניה.

אך הדברים אינם פשוטים. ונקדים לימוד ביבמות מו,ב:

"אמר רבה עובדא הוה בי רבי חייא בר רבי יוסף מתני רבי אושעיא בר רבי ורב ספרא מתני ר' אושעיא בר' חייא דאתא לקמיה גר שמל ולא טבל אמר ליה שהי כאן עד למחר ונטבלינך שמע מינה תלת שמע מינה גר צריך שלשה ושמע מינה אינו גר עד שימול ויטבול ושמע מינה אין מטבילין גר בלילה ונימא שמע מינה נמי בעינן מומחין דלמא דאיקלעו אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן גר צריך ג' משפט כתיב ביה". פרוש: מעשה בגוי שבא להתגייר בפני שלושת הרבנים הנ"ל שבמקרה היו גם מומחין/סמוכין הוליד הלכות חשובות בהלכות גרות, וביניהם שגר צריך שלושה כי משפט כתיב ביה, אך אין ראיה ממעשה זה שכדי לגייר צריך גם סמוכין למרות שפשוט לגמי' שיש צורך בזה, דדלמא נקלעו מומחין לאותו מקום.

ובתוס' (ד"ה משפט): "ואנן היכי מקבלינן גרים הא בעינן מומחין? וי"ל דשליחותיהו עבדינן וכו' וכמו שחשו לנעילת דלת בפני לוויין חשו נמי לנעילת דלת בפני גרים". והוסיף הר"ן, דאף שגרות היא מילתא דלא שכיחא (גיטין פה,א) מ"מ להכניס אדם תחת כנפי השכינה אע"ג דלא שכיח, עדיף טפי מממונא דשכיחא.

וקשה טובא, דאי דין שליחותיהו מדבריהם בלבד כיצד אפשר לקבל גרים בזמן הזה? כאן לא יועיל הטעם של 'כל המקדש' או 'הפקר ב"ד הפקר' שהרי אנו מתירים אותו לבא בקהל ומחייבים אותו במצוות ישראל לכל דבר.

מכח קושיה זו הסיק בעל נתיבות המשפט (חו"מ א ביאורים א) שתוקף שליחותיהו מן התורה: "רק שנמסר לחכמים, ולא עשו אותנו לשלוחים רק במקום דאיכא נעילת דלת".

אמנם יעויין טור חו"מ סי' א: "...ודרשינן לפנייהם ולא לפני הדיוטות ואנו הדיוטות אנו לפיכך אין הדיינין מן התורה אלא דשליחותיהו דקמאי

עבדינן" וכיו"ב כתב הרמב"ן על התורה דברים (טז, יח), והשוה לדבריו בחידושי ליבמות מו, ב בענין קבלת גרים בזה"ז שהסתפק הרמב"ן ומסיים: "ואפשר דמן התורה אפילו הדיוטת דנין בשליחותיהו דמומחין". וע"ע במנ"ח מ' תצא. ובאמרי בינה (חו"מ דיינים א) שחלק על התיבות. (וע"ע משנת יעבץ חו"מ ז).

כעת נתייחס למה שכתב התיבות דאין לומר שעקרו חכמים דבר מן התורה לפי שאין כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה. סוגיה זו נידונה באריכות ביבמות (פט - צ) והסיקה שיש להם כוח לעקור רק בשב ואל תעשה או דין ממוני מכוח הפקר ב"ד הפקר הנלמד מפסוקים, אך בסיום אותה סוגיה מביאה הגמ' ברייתא שלכאורה משמע ממנה שיש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אפילו בקום עשה וז"ל:

ת"ש: אליו תשמעון - אפילו אומר לך עבור על אחת מכל מצות שבתורה, כגון אליהו בהר הכרמל, הכל לפי שעה שמע לו! שאני התם, דכתיב: אליו תשמעון. וליגמר מיניה! מיגדר מילתא שאני. וכו' ת"ש, א"ר אלעזר בן יעקב: שמעתי, שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה - אלא לעשות סייג לתורה; ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך. וכו' מיגדר מילתא שאני.

לא זו בלבד שיש לחכמים כח לבטל קידושין הואיל "וכל המקדש..." אלא בכוחם אף לעקור דבר מן התורה ואפילו בקום ועשה אם זה למיגדר מילתא. ויש להשוות למה שאמרו חכמים בסוף ברכות "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

וכנראה שהתיבות לא ראה בקבלת גרים מצב שמחייב עקירת דין תורה, שאין בזה מיגדר מילתא, דמי מחייב אותנו לקבל בכלל גרים?

אך מתוסי' בכתובות יא, א משמע לא כך. על דברי רב הונא גר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד דזכין לאדם שלא בפניו, הקשה תוסי' (ד"ה מטבילין) כיצד מועילה זכייה אם נסבור שזכיה מטעם שליחות ואין שליחות לקטן? ומתרצים שאין הכי נמי הגרות של קטן תופסת מדרבנן בלבד, ומיד שואלים כיצד יתכן שרבנן יתירו לגוי להתחתן בבת ישראל? ותרץ דקסבר כמ"ד ביבמות שיש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה.

וקשה הרי מסקנת הגמ' שם שרק למגדר מילתא יש כוח בידם לעקור, וכי גרות של קטן היא בגדר מיגדר מילתא!?

גם קצוה"ח (לד,א) כתב שגרות בזמן הזה ותקנת שליחותיהו מתבססים על הכוח שיש ביד חכמים לעקור דבר מן התורה וז"ל: "...ואפשר כיון דאנן עכשיו שליחותיהו דקמאי עבדינן ואפילו לקידושי תורה, וכמ"ש תוספות בפרק החולץ (יבמות מז,א ד"ה משפט) בהא דמקבלין גרים בזמן הזה משום דשליחותיהו דקמאי קא עבדינן, ואם זה הגר הלך וקידש הוי קידושי תורה דאם בא אחר וקידש אח"כ אין קדושי השני תופסין, וצ"ל בדבר גדול כזה דיש כח ביד חכמים לעקור דברי תורה אפילו בקום עשה. ועיין תוספות ריש פרק האשה רבה (שם פח, א ד"ה מתוך)".

גם תוס' בנזיר מג,ב ד"ה והאי כתב בזה הלשון :

ואף כי אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה במקום שיש פנים וטעם בדבר ודאי לכ"ע יש כח לעקור תדע דבכולי סוגיא דהתם (לא) מייתי מאשה שנאמנת לומר מת בעלי דהרי עוקר דבר תורה בקום ועשה אלמא ודאי במקום שיש פנים וטעם יש כח לעקור.

וכן הוא בתוד"ה מתוך (יבמות פח,א) ובתוד"ה כיון פט,ב שם. ובתוד"ה וליגמר שם צ,ב כתב שאליהו בהר הכרמל היה מצב של מיגדר מילתא, שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים וע"י כך יחזרו ישראל למוטב.

ונראה שתוס' ובעקבותיו הקצות החשיבו את הגרות שבכל דור ודור כדבר גדול שיש לעקור דבר מן התורה עבורו, כאשר גויים שכל ימיהם חיו חיי טומאה והפקר מחליטים לעשות מעשה משמעותי ולהתדפק על דלתותינו בכדי להיכנס תחת כנפי השכינה אי אפשר לסרב להם שהרי בזה גופא מתעלה ומתקדש שמו של הקב"ה בעולם. וזהו רצון ה' במה שהחליטו חכמים לקבל גרים בכל דור אפילו ללא סמוכין ולא לנעול בפניהם דלת.

יש המדייקים מהרמב"ם (איסור"ב יג,טו) שכתב דבימי דוד ושלמה היו המון העם מתגיירים בפני הדיוטות וב"ד הגדול היו חוששין להם, שהרמב"ם לא מצריך סמוכין בגרות אפילו במקום שמצויים סמוכין, וכן איתא בריטב"א (יבמות עט,ב) על דברי הגמ' האומרת שבימי דוד התווספו לעם ישראל מאה וחמישים אלף גרים אומר הריטב"א שכולם התגיירו בפני ב"ד הדיוטות, הרי שליטתם אין צורך בסמוכים כדי לגייר אף במקום שמצויים סמוכים, ודעות אלו צריכים לימוד מה המקור לשיטתם?¹

¹ ועיין בהגהות הרב אהרן יפה'ן על הריטב"א ליבמות בהוצאת מוסד הרב קוק לדף מו,ב הערה 209 ולדף עט,א הערה 746 שעמד על קושי זה (וראה הערה הבאה).

לדורותיכם

פתרון אחר לתוקף הגרות בזה"ז מוצע ע"י רבנו נתנאל (הובאו דבריו בקידושין סב,ב בתוס' ד"ה גר) היות ובגר כתיב לדורותיכם שנא' "וכי יגור אתכם גר או אשר בתוכם לדורותיכם וכו' הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר חוקת עולם לדורותיכם" (פר' שלח) כאן גילתה התורה שיש לקבל גרים בכל דור ומכאן שסמוכין אינם לעיכובא (עכ"פ כשאין).

רעיון זה מבוסס על דברי הגמ' בכריתות ט,א שתמהה כיצד ניתן לגייר גרים בזה"ז שאין קרבן, הרי בשלושה דברים נכנסו אבותינו לברית: במילה טבילה והרצאת דמים (קרבן) ומשיבה הגמ': כתיב לדורותיכם, הרי שניתן לקבל גרים אף ללא קרבן. (כר' נתנאל כ"כ הרמב"ן והרשב"א יבמות מו,ב).²

אך לי הקטן קשה מאוד כיצד ניתן לדרוש את המילה לדורותיכם ובזה לוותר על תנאים מסוימים בהלכות גרות, הרי בעוד מקומות בתורה מופיעה המילה "לדורותיכם" ולא מצינו שמוותרים על תנאים מסוימים בקיום אותה מצווה, להלן מס' דוגמאות: בפר' בא (יב,ד) כתוב "והיה היום הזה לכם לזיכרון וחגותם אותו חג לה' לדורותיכם חוקת עולם תחגוהו".

וכי יעלה על הדעת שנעלה היום להר הבית להקריב קרבן פסח הואיל וכתוב לדורותיכם?

גם בפר' חלה (במדבר טו) נאמר "לדורותיכם", וכי חלה תנהג בזמן הזה מן התורה למרות שאין כל יושביה עליה הואיל וכתוב בה לדורותיכם? (ואינו דומה למה שדרשו בבכורות יב לחייב עיסת שביעית בחלה – אין שם ויתור על יסוד בחיוב חלה, ופשוט).

ואולי יש לחלק בין היכא שהתורה מצוה על מצוה מסוימת לדורות לבין היכא שמספרת על מציאות מסוימת, כלומר: כאשר התורה מצווה ציווי לדורות, ודאי שאין להקל בשום תנאי בכל זמן, ואם חסר אפילו אחד מהם לא ניתן לקיים את הצווי, אבל בגר התורה פותחת בסיפור דברים "וכי יגור אתכם גר או אשר בתוכם לדורותיכם" נוסח כזה בא לשלול אפשרות לאי קבלת גרים, שאם תתכן תקופה שבה אין מקבלים גרים בגלל העדר סמוכין, הפסוק חלילה מחזי כשיקרא, אלא ע"כ כאן רמוז שבכל דור יהיו גרים בתוכנו למרות שחסרים חלק מתנאי הגרות כקרבן או סמוכין. חילוק זה

² קצת קשה מדוע הגמ' בכריתות שאלה על העדר הקרבן ולא על העדר הסמוכין, ואולי זה מהוה מקור לשיטת הרמב"ם והריטב"א שלא הצריכו מומחין בגיור.

הכרחי, שאם לא נאמץ אותו יקשה מקרא בסוף פרשת רוצח "והיו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם" (במדבר לה) וכי דיני נפשות נוהגים בימינו בגלל הפסוק הזה שכתוב בו לדורותיכם?! אלא הוא אשר אמרנו: היות ופסוק זה מתייחס למצווה הרובצת על הסנהדרין לדון בדיני רוצח, אין בעיה של מיחזי כשיקרא אם יתבטלו דיני נפשות באחד מן הדורות בגלל העדר סמוכין, כי כך כוונת התורה שנדון לדורות דיני נפשות כשהדבר אפשרי, שמא תשאל והרי גם הפסוק המצוטט בכריתות ט,א (במדבר טו, יד: "וכי יגור אתכם גר או אשר בתוכם לדתיתכם ועשה אשה ריח ניחח לדי כאשר תעשו כן יעשה"), המדבר על גר מתייחס למצווה מסוימת (נסכים) שאינה נוהגת כשאינן בית מקדש, א"כ כיצד ניתן לדרוש תיבת לדורותיכם להורות שגרות נוהגת בכל דור? יש ליישב, שהתורה יכלה לקצר ולכתוב כל האזרח והגר יעשו הנסכים לדורותיכם, אריכות הדברים בדרך סיפורית רומזת לכך שגרות נוהגת לדורות.

והנה בספרי פ' שלח פסקה טז (מלבי"ם) דרשו על הכפילות בפסוק כך: "וכי יגור אין לי אלא גר המתגייר, גר שנתגייר מניין תלמוד לומר או אשר בתוכם לדורותיכם". וביאר המלבי"ם, שמקובל אצל חז"ל שלשון 'גר אתכם' משמעותו שנתגייר מקרוב (כלומר כעת) והגר בתוכם משמעותו שנתגייר מימים רבים.

זאת ועוד, יעויין בכריתות ח,ב במשנה ובגמ' שהקרוב עליו מדבר פסוק זה הוא קרבן הגר שצריך להביא בכדי להכנס לברית שגם הוא טעון נסכים, ועיין בהעמק דבר לנצי"ב (פסוק יד) שהבין את הפסוק כמו המלבי"ם והסביר כך: אם יבא אדם להתגייר כעת צריך להביא קרבן הטעון נסכים בכדי להשלים גרותו שנא' "כי יגור איתכם גר ועשה אישה ריח ניחוח לה" או אם מצוי בתוכם גר שנתגייר לפני ימים רבים ועדיין לא הביא קרבן, צריך להביא קרבן. והקשה הנצי"ב דלכאורה אינו מובן, היאך אפשר שיהיה כבר בתוכם לדורותיכם ללא קרבן והרי אכתי גוי הוא? ותירץ שפסוק זה יתכן רק לאור העובדה שבזמן שאין בהמ"ק קיים אפשר לקבל גרים גם ללא קרבן, וכמסקנת הגמ' בכריתות ט,א על כן הפסוק מדבר גם על אפשרות שבעתיד יגורו בינינו גרים שקבלו אותם כדין ללא קרבן כשבהמ"ק חרב, ואח"כ נבנה המקדש בימיהם שחייבים להביא קרבן לגרותם³ עכ"ל, דבריו אלו של הנצי"ב די מתאימים לדעה המובאת בכריתות שם שגר בזמן הזה צריך

³ ועיי' העמק דבר ששולל הסבר כי דרשת חז"ל היא מהמילה לדורותיכם גרידא וכנ"ל.

להפריש דמים לקרבן עד שיבנה הבית.⁴ על פי דברים אלו אולי יש מקום לשאול כיצד יש לנהוג בגרים בזמן הזה לכשתתחדש בעז"ה הסמיכה? האם יצטרכו לעמוד שוב בפני ב"ד או שמא גרותם תפסה באופן מוחלט? סביר להניח שאין זה דומה לחיוב קרבן.⁵

גרות מדרבנן

בדרך יחודית הלך הרב אהרן יפהו. (הערות לחי' הריטב"א יבמות מו, ב).

הנה ידוע כי איסור חתנות עם הגויה המצויה כיום שאינה מז' עממין שנויה במחלוקת רשב"י ורבנן (עיין ע"ז לו, ב). לדעת רשב"י הדורש בכל מקום טעמא דקרא, נימקה התורה את איסור חתנות עם הגויה "כי יסיר את בנך מאחרי" (דברים ז) ומכאן לרבות כל המסירות שמסירות אותנו מדרך ה' שאסור להתחתן איתם, אך לדעת חכמים אין איסור זה נוהג אלא במה שדיבר הפסוק דהינו בז' אומות בלבד, ולגבי שאר אומות אינו אסור אלא מדרבנן בלבד. להלכה נחלקו בזה גדולי הראשונים: הרמב"ם (איסו"ב יב) פסק כרשב"י והטור אבה"ע טז פסק כחכמים. המחבר באה"ע שם פסק כרמב"ם והרמ"א פסק כטור. על כן בבואנו לנתח את הבעיה העומדת בפני חיתון עם גיורת בזמן הזה, ממה נפשך אין בזה איסור, אם לדעת רשב"י שאסר מחשש שיסירו אותנו מדרך ה', חשש זה לא קיים כאשר עברו תהליך של גיור כדת, וקיבלו כל המצוות באמת, קל וחומר לפי רבנן שלא גזרו על איסור חתנות בכהאי גוונא כאשר עברה תהליך גיור כדת משה וישראל עפ"י דעת חז"ל בעצמם עכת"ד.

הקושי בפירוש זה הוא, שאין כאן פתרון עבור הילדים שיוולדו, הרי הם אינם מתיחסים אחריו רק אחריה ויחשבו לגויים, ודוחק לומר שהיות וכל המקור של חז"ל שכן בינך הבא מן הגויה קרוי בנה שנא' כי יסיר ולא כי תסיר ובמקום שאין חשש הסרה כגון במקרה דנן יתייחסו הילדים אחר האב ולא אחר האם שנא' "למשפחותם לבית אבותם", שלא מצינו באף מקום בחז"ל

⁴ אולי אפשר למצוא רמז בפסוק שיש שני סוגי מתגיירים הראשון גר ממש והשני כמעט גר והוא מכונה "או אשר בתוככם לדורותיכם" כיוון שמחוסר קרבן, התורה אינה קוראת לו גר ממש למרות שאין זה מעכב באופן זמני.

⁵ יורשה לחדש: למ"ד שאדם רשאי לדון הקש מעצמו כק"ו, ניתן להקיש בין איסור דם למציאות גרים בתוכנו על פי הפסוק בויקרא (יז, ז) "וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְךָ אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל דָּם וְנָתַתִּי פָּנָי בְּנַפְשׁ הָאֲכָלָת אֶת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֶתָּה מִקִּרְבִּי עִמָּה" מה איסור דם נוהג בכל זמן אף גרים קיימים בכל זמן בין אם יש קרבן ובין אם אין, בין אם יש סמוכין ובין אם אין סמוכין.

שיש הבדל בין גויה לגויה, ובפשטות כל הנולד מן הגויה הולד כמותה אפילו תהיה הכי כשרה שבעולם. כמו כן יצא לפי זה שכל המצוות שחייב בהן הגר הן מדרבנן בלבד ולא מן התורה וזו לא שמענו, אדרבא לאחר שהתגייר חייב במצוות כישראל ונענש כישראל. אך יורשה לומר שדבריו אינם רחוקים מן ההגיון לפי שניתן לומר שעל כך הסתמכו התוס' והקצות באומרם שעקרו דבר מן התורה בקום ועשה בשביל גרות, לפי שהעקירה אינה ממש עקירה, וכלשון תוס' המובא לעיל וז"ל "ואף כי אין כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בקום ועשה במקום שיש פנים וטעם בדבר ודאי לכ"ע יש כח לעקור", וכדבריהם ביבמות (פח,א ד"ה מתוך) "ואין זה עקירת דבר מן התורה כיון שדומה הדבר הגון שבדבר שיש קצת טעם וסמך לא חשיב עוקר דבר מן התורה".

על פי דברים אלו נסכם ונאמר: הכח שיש לב"ד בכל דור ודור לדון ולהעניש אפילו שלא על פי דין תורה כמלקות ומיתה כשרואין העם פרוץ בעבירות⁶ נובע מכך שיש רשות ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אפילו בקו"ע, וזאת במטרה לשמור על התורה, כי סוף כל סוף זה רצון ה'.

וראו להביא את דברי השיטה מקובצת ב"ק פד,ב וז"ל:

שמכל מקום הסכימו הגאונים לדון עכשיו ככל דיני גזלות וגנבות וחבלות מפני תיקון העולם. וגדולי הפוסקים כתבו כן אף בדיני הקנסות שאע"פ שאין דנין אותם בבבל מנדין אותו עד שיפייס את חברו. וגדולי הגאונים כתבו אף לקנוס בממון ומלקות בכלל שהשעה צריכה לכך. ואומר אני שהמקומות שהורשו מצד מלכותם לדון בדיני ישראל והיתה הסכמת כל העם לעשות כן הרי הוא מן הסתם כמו שקבלו עליהם בעלי דבר לדון בדיני ישראל ואף בדיני נפשות דנין בהם מצד הסכמתן לפי צורך שעה...ומקצת גדולי הדורות כתבו מן הדין מפני שכל שהצריכו מומחין לגזלות וחבלות לא נאמר אלא בזמן שיש בעולם מומחין אבל כל זמן שאין שם מומחין דנין בהם בבאים בשליחותן שאם לא כן בטלו כל הדינים שהעולם חרב.

לאור דברים אלה ניתן לומר שהקצות והנתיבות לדבר אחד נתכוונו, היות ורצון ה' שלא יהיה העולם חרב ולא ישארו נשים עגונות, ומי שבא באמת להיכנס תחת כנפי השכינה אי אפשר לדחותו בשתי ידיים, יש תוקף של תורה לדינים ולמשפטים הנעשים בזמן הזה, והתורה עצמה היא זו שמורה לנו

⁶ סנהדרין מו,ב ושו"ע חו"מ סי' ב.

לעקור אותה בכדי לשמור עליה ועל עם ישראל, לכן אף אם משמע מהראשונים דשליחותיהו הוי מדרבנן, הכוונה היא: כי מכח הבנתם וחכמתם הגיעו למסקנה שהעולם צריך לכך, וללא תקנות אלו לא מתקיים רצון ה' בעולם, ממילא יוצא שלאחר שתקנו מה שתקנו יש לדינים תוקף של תורה.

חלק ב: רצינות כוונות הגר

תהליך הגיור במלואו מתואר ביבמות מז :

"תנו רבנן: גר שבא להתגייר בזמן הזה, אומרים לו: מה ראית שבאת להתגייר? אי אתה יודע שישאל בן זמנך הזה דוויים, דחופים, סחופים ומטורפין, ויסורין באין עליהם? אם אומר: יודע אני ואיני כדאי, מקבלין אותו מיד. ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות, ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני. ומודיעין אותו עונשן של מצות, אומרים לו: הוי יודע, שעד שלא באת למדה זו, אכלת חלב אי אתה ענוש כרת, חללת שבת אי אתה ענוש סקילה, ועכשיו, אכלת חלב ענוש כרת, חללת שבת ענוש סקילה. וכשם שמודיעין אותו עונשן של מצות, כך מודיעין אותו מתן שכרן, אומרים לו: הוי יודע, שהעולם הבא אינו עשוי אלא לצדיקים, וישאל בזמן הזה אינם יכולים לא רוב טובה ולא רוב פורענות. ואין מרבין עליו, ואין מדקדקין עליו. קיבל, מלין אותו מיד...נתרפא, מטבילין אותו מיד; ושני⁷ ת"ח עומדים על גביו, ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות; טבל ועלה - הרי הוא כישאל לכל דבריו".

גרי אריות

במשנה ביבמות (כד,ב): "הנטען על הגויה ונתגיירה הרי זה לא יכנס ואם כנס אין מוציאין מידו" ומדייקת הגמ' "הא גיורת מיהא הוי" למרות שנתגיירה לא לשם יהדות אלא כדי שישאנה זה (רש"י ד"ה הא שם), ברייתא שם: האיש שנתגייר לשם אישה או אישה לשם איש או לשם שולחן מלכים או לשם שררה אינן גרים דברי רבי נחמיה שהיה רבי נחמיה אומר אחד גרי אריות ואחד גרי חלומות ואחד גרי מרדכי ואסתר אינן גרים עד שיתגיירו לא מחמת שררה כל שהיא או אינטרס אחר, אך רבי יצחק בר שמואל בר מרתא

⁷ בטור ובשו"ע יו"ד רסח,ב איתא שלושה.

משמיה דרב אומר שהלכה כדברי האומר כולם גרים הם בדיעבד ולא לכתחילה, עכת"ד הגמ' שם.

מדברי רבי יצחק שכולם גרים משמע שכולל גם את גרי האריות שנכללו ברשימת רבי נחמיה, ולכאורה המחלוקת המפורסמת אם כותים גרי אריות או גרי אמת תלויה במחלוקת רבי יצחק ורבי נחמיה, וכן משמע מרש"י (ד"ה גרי אריות) "כגון כותים דכתיב בספר מלכים (ב,יז) וישלח ה' בהם את האריות ונתגיירו כדכתיב התם בגלות שומרון".

ובקידושין עה,ב: ר' ישמעאל סבר כותים גרי אריות הן וכהנים שנטמעו בהם כהנים פסולים, ורבי עקיבא סבר כותים גרי אמת הן וכהנים שנטמעו בהן כהנים כשרים היו, ועוד שם דרבי אלעזר סבר לה כרבי ישמעאל דכותים גרי אריות הן.

וכך כתב הריטב"א בחידושו לקידושין שם (וכיו"ב ברמב"ן שם) וז"ל:

סבר לה כרבי ישמעאל דאמר כותים גרי אריות הם. פי' והו' להו גוים גמורים, דאע"ג דבמסכת יבמות איפסקא הילכתא דאחד גר שנתגייר לשם אשה או לשם שלחן מלכים או לאריות הוי גר, רבי ישמעאל לא סבר הכי, אי נמי דשאני כותים דלא נשתקע שם עבודה זרה מפיהם לעולם אפילו אחר גרות כדכתיב (מלכים ב,יז) את ה' היו יראים ואת אלהיהם היו עובדים וכו' והוי גרותם באונס לעולם, ומאן דאמר גרי אמת הם סבר דגרים היו אלא שחזרו לסורם והו' להו כישראל משומד, כדאמרין ביבמות (מ,ב) טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו למאי הלכתא דאי הדר ביה ישראל משומד הוי, וזה יותר נכון.

אולם לפי ההסבר השני של הריטב"א אין קשר בין שתי המחלוקות וגם מ"ד כותים גרי שקר יוכלו להסכים עם הדעה המקילה במס' יבמות שם, בנימוק שמעולם לא עזבו את ע"ז שלהם. וכן דעת תוס' ביבמות (ד"ה הלכה). אלא שלמ"ד גרי אמת הן, לדעת הרמב"ן והריטב"א הגיור היה מושלם רק שחזרו לסורם מאוחר יותר, ולדעת התוס' הם התגיירו פעמיים: בפעם הראשונה גיורם לא תפס, ובפעם השניה כשעזבו את יראתם הגיור תפס. עכ"פ לכו"ע משמע שגר שלא עזב את דרכו הראשונה תוך כדי הגיור או שמתכוון תוך כדי הגיור להמשיך בדרכו הראשונה ויש אומדנא דמוכח שזו היתה כוונתו לא הוי

גר.⁸

על כל פנים אנו פוסקים להלכה שגוי שנתגייר מחמת אינטרס כל שהוא גרותו תפסה בדיעבד ויש להבין מדוע? אם נאמר שכאן מפעילים את הכלל שדברים שבלב אינם דברים והרי אומדנא דמוכח לשם מה בא להתגייר, ואפילו אם הדבר ספק יש לנו לכאורה להעמיד הגוי על חזקתו הקודמת שעדיין גוי הוא, על כך עמדו הראשונים, וז"ל הריטב"א ליבמות שם :

הא גיורתא מיהא הויא. פי' ואעי"ג שלא נתברר לנו אם נתגיירה שלא מחבתן דהא מדקתני ונתגיירה ולא קתני ואחי"כ נתגיירה משמע אפילו נתגיירה לאלתר שרגלים לדבר לחוש, וכיון דאם איתא דלשם כך (נתגיירה) לא הויא גיורת היכי קתני לא יכנוס הוא דמשמע דאחרים כונסים, ועוד היכי קתני אם כנס אינו מוציא הא ודאי היה לנו להעמידה בחזקת של גיורת עד שיתברר לנו שנתגיירה בלב שלם.

הלכה כולן גרים. פי' דגמרא גמיר לה דרבנן פליגי על ר' נחמיה וסתם מתניי כרבנן הוא, והקשו בתוספות כיון דגרי אריות גרים הן לרבנן למה אמרו שהם כגויים למ"ד גרי אריות הם, ותירצו דשאני התם שהכתוב אומר עליהם ואת אלהיהם היו עובדים לומר שלא נתגיירו בלב שלם מעולם ולא קבלו עליהם, ומאן דמכשר התם סבר דנתגיירו בלב שלם אלא חזרו לסורם, אבל (הא) הכא כיון דנתגיירו וקבלו עליהם חזקה הוא דאגב אונסייהו גמרו וקבלו ואעי"ג דמחמת האונס הוה גרות הוא אליבא דרבנן". הרי להדיא מדבריו שאין לחשוש לזה, ודברים דומים כתב הרמב"ן שם.

ובאחיעזר (ג,כו) הסביר כך: "...דכיון דנתגיירו וקבלו עליהם חזקה דאגב אונסייהו גמרי וקבלי, ובפשוטו נראה דאעי"פ דאומדנא דמוכח דכונתו לשם אישות, מ"מ משום אונס הרצון גמר ומקני וקבל הגרות בלב שלם, ואיכא אומדנא שגמר ומקבל בלב שלם, והנה בדין זה מבואר בראשונים ובשו"ע

⁸ קשיא לי טובא. אם נחזור לפסוקים נבחין שמי שנתמנה להחזירם למוטב ולגיירם היה כהן שנשלח ע"י מלך אשור. ויש לעמוד אחר טיבו של אותו כהן ומי היה בית דינו? מפרש"י (פס' לד) משמע שהיה כהן רשע וז"ל: ואינם עושים כחקותם וכמשפטם שהי עליהם לעשות משנתגיירו אלא כמו שהורם הכהן שהי מן השומרונים שהיו עוי"ג. אולם מהרלב"ג (פס' כז) משמע שכהן כשר היה רק הם לא שמעו בקולו ועי"ע ברלב"ג לפס' מא. ולכאורה אם אותו ב"ד שגיירם היה תחת פיקודו של כהן רשע הרי לפנינו ב"ד פסול. (עיי' אגרו"מ יו"ד א,קס וב,קלב שקבלת מצוות מצוות בפני ב"ד רפומי אינה מועילה). וכיצד זה עלתה גרותם? ודוחק לומר שבזה גופא נחלקו רבותינו אם הם גרי אמת או שקר שלא מצאתי בראשונים או האחרונים מי שעמד על כך ותלה זה בזה, וצ"ע.

דאפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וחוששים לו עד שתתברר צדקתו כיון דאין כאן אומדנא שאינו מקבל בלב שלם, לו יהי שבאמת אינו מקבל בלב שלם מה בכך, הרי דברים שבלב אינם דברים ואומדנא דמוכח אין כאן, אדרבא הרי אומדנא שכונתו בלב שלם דמשום אונסייהו גמר ומקבל".

ועדיין הדברים אינם פשוטים. בשלמא בבי"ד של מומחין/סמוכין יש להכשיר בדיעבד גרות לשם אינטרס אבל בימינו כשהסמכות לגייר נובעת מכוח שליחותיה או מכוח שעקרו דבר מן התורה (ראה חלק א) וכי עשו אותנו שלוחים לגרות כזו שאסורה לכתחילה?! וכי עבור גרות כזו עקרו דבר מן התורה? והרי חכמים הראשונים לא היו מקבלים אותם כלל. בשלמא לדעת הרמב"ם שלגרות מועיל ב"ד של הדיוטות אפילו היכא דאיכא סמוכין ניחא, או לדעת הראשונים שדרשינן לדורותיכם דסמוכין אינם מעכבים הגרות היכא שאין ניחא, אך ללא טעמים אלו כיצד גרות לשם אישות תופסת? ועיי' אר"ש (איסור"ב יד, יג) שהקשה מעין זה וצייד בטעם שלדורותיכם.

קבלת מצות

עוד יש לחקור האם קבלת מצוות מעכבת בגרות או לא. הנה בשו"ע (יו"ד רסח, ג) נפסק שקבלת מצוות מעכבת אם אינה ביום ובשלושה, ובש"ך שם ס"ק ט פסק שאם לא קיבל מצוות בפני שלושה אפילו בדיעבד מעכב, אך אם נדקדק היטב בדברי הגמ' ליבמות מז, ב משמע שכל מטרת הודעת המצוות היא רק בכדי להקשות מעט על המבקש להתגייר ע"מ לבדוק היטב את רצינותו ולנסות להניא אותו מכך אולי יפרוש וז"ל:

ומודיעים אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות. מ"ט? דאי פריש נפרוש, דא"ר חלבו: קשים גרים לישראל כספחת.

רואים שהגמ' לא נימקה את הודעת המצוות כתנאי הכרחי להיכנס בברית אלא כמעשה טכני בלבד, משמע שאין זה מעכב, וכן נראה מדברי הריטב"א (כתובות יא, א) וז"ל "והאי דמטבילין אותו אע"ג דגר בעלמא בעינן שיודיעוהו קלות וחמורות, ההיא למצווה ולא לעכב והכא דלאו בר הודעה הוא אינו מעכב". וכן דעת הנמו"י (יבמות טז, א בדפיו) דכתב להדיא שאם לא הודיעוהו אינו לעיכובא וכן דעת המ"מ (הל' יז שם), אך תוס' (יבמות מה, ב ד"ה מי) מצריך שלושה בקבלת מצוות ולא לטבילה, ומשמע שזה לעיכובא, וכן דעת הרא"ש שם. אכן לא חייבים לעשות מזה מחלוקת או סתירה בהלכה, יש

מהאחרונים⁹ שרצו לחלק בין קבלת מצוות בסתמא שמעכבת לבין הודעת שכר מצוות ועונשן שאינו מעכב שהרי להדיא נפסק בשו"ע סעיף יב שם וברמב"ם שם שאין הודעת שכר המצוות ועונשן מעכב הגרות, זאת ועוד בשו"ע הל' ב שם פסק שרק מודיעים לו מקצת מצוות קלות וחמורות ואין צורך ללמדו כל התורה כולה אבל ודאי לאחר שלמדוהו ועשה תנאי שאינו מוכן לקבל אפילו דבר אחד אין מקבלין אותו כדאיתא בבכורות ל,ב "גר שקיבל כל התורה כולה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו" ומשמע בפרוש הרלב"ג (מל"ב יז, מא), שאף בדיעבד אינו גר וז"ל "אך הגר לא יהיה גר אם לא יקבל עליו כל מצות התורה כי התורה זאת בלתי קבלת תוספת וגרעון כמו שנזכר במקומות מהתורה" וכן פסק בשו"ת אגרו"מ יו"ד (ג, קח ד"ה והנה).¹⁰

המורם מהני"ל: קבלת מצוות כללית מעכבת, ואף שאינו יודע ממש מה בדיוק מקבל על עצמו די לנו שיאמר שרוצה להיחשב כישראל ולקבל את דיניהם באופן כללי. כך פסק האגרו"מ (יו"ד א, קס ד"ה ועוד) וז"ל "והטעם משום שקבל עליו להיות ככל היהודים שנחשבה קבלה אף שלא ידע כלום מהמצוות ידיעת המצוות אינה מעכבת הגרות ורק בידע ולא רצה לקבל הוא עכוב בגרות דהא א"צ ללמד כל התורה כולה קודם שנתגייר דרק מקצת מודיעין". ושם: "עוד יש מקום לומר טעם גדול דמה שבעלה שנתגיירה בשבילו הוא מחלל שבת ומופקר בכמה איסורין עושה שהיא סבורה שאין חיוב כ"כ לשמור המצוות וא"כ הוא כגר שנתגייר בין העכו"ם שמפורש בשבת סח שהוי גר אף שעדין עובד ע"ז עיי"ש והטעם משום שקבל עליו להיות ככל היהודים שנחשבה קבלה אף שלא ידע כלום מהמצוות ידיעת המצוות אינה מעכבת הגרות ורק בידע ולא רצה לקבל הוא עכוב בגרות דהא א"צ ללמד כל התורה כולה קודם שנתגייר דרק מקצת מודיעין".

אחיעזר: גדר 'חוץ מדבר אחד'

האחיעזר (ג,כו) חידש: "ולבד זה נראה דדין זה דנכרי שבא להתגייר ולקבל עליו כל המצוות חוץ מדקדוק אחד מד"ס דאין מקבלין אותו, היינו במתנה

⁹ שו"ת חמדת שלמה חיו"ד סי' כט ל.

¹⁰ וז"ל "והנה ליכא שום נידון על הגרות מאחר דקבלה כל המצוות לפני הבי"ד, ואף שנכרי שבא לקבל כל התורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו כדנתיא בברייתא בבכורות דף ל' ע"ב, ומשמע דגם אם קבלו אותו אינו כלום דהרי תניא שם גם הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, שבזה משמע שאף בדיעבד שקבלו אותו לחבר אינו בדין חבר. "דלא כנצי"ב, שיובא לקמן.

שלא לקבל ושיהיה מותר לו דבר זה מן הדין, בזה אין מקבלים אותו דאין שיור ותנאי בגרות ואין גרות לחצאין, אבל במי שמקבל עליו כל המצות, רק שבדעתו לעבור לתיאבון אין זה חסרון בדין קבלת המצות.

ומה"ט נראה מה שחשש לגייר לפי שלא ישמור דיני ישראל כהלכה, אפי"ל דאין לחוש לזה כיון דמקבל עליו כל המצות אף שחושב לעבור על איזה מהמצות אח"כ לתיאבון, מ"מ אין זה מניעה לקבלת המצות, ודוקא היכא שמתנה שלא לקבל עליו זהו חסרון בקבלת המצות דמעכב. אולם היכא שברור הדבר שבדאי יעבור אחרי כן על איסורי תורה חלול שבת ואכילת טריפות ואנו יודעים בבירור כונתו שאינו מתגייר רק לפנים ולבו בל עמו, הרי אומדנא דמוכח שמה שאומר שמקבל עליו המצות לאו כלום הוא א"כ זהו חסרון בקבלת המצות דמעכב".¹¹

והנה לכשנעיין ברמב"ם (איסורי"ב יג) ניווכח כי הלכות טז ויז סותרות זו את זו: (טז) "ולפי שגייר שלמה נשים ונשאן, וכן שמשון גייר ונשא, והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר, ולא על פי ב"ד גיירום חשבן הכתוב כאילו הן עכו"ם ובאיסורן עומדין, ועוד שהוכיח סופן על תחלתן שהן עובדות עבודה זרה שלהן וכו'". (יז) "גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעוהו המצות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות ה"ז גר, אפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל העכו"ם וחוששין לו עד שיתבאר צדקותו, ואפילו חזר ועבד עבודה זרה הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושין, ומצווה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל, ולפיכך קיימו שמשון ושלמה נשותיהן ואעי"פ שנגלה סודן".

השו"ע יו"ד (רסח,יב) השמיט את לשון הרמב"ם בהלכה טז דאמר שהוכיח סופן על תחילתן, והעתיק רק את הלכה יז: "כשיבא הגר להתגייר, בודקים אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא ליכנס לדת. ואם איש הוא, בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית. ואם אשה היא, בודקין אחריה שמא עיניה נתנה בבחורי ישראל, ואם לא נמצאת להם עילה מודיעים להם כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו. אם קיבלו ולא פירשו, וראו אותם שחזרו מאהבה, מקבלים אותם. ואם לא בדקו אחריו, או שלא הודיעוהו שכר המצות ועונשן, ומל וטבל בפני ג' הדיוטות, ה"ז גר אפי" נודע שבשביל דבר הוא מתגייר, הואיל ומל וטבל יצא מכלל העובדי כוכבים, וחוששים לו עד שתתברר

¹¹ אך לא זכיתי להבין את סוף דבריו דלכאורה נראין כסותרין.

צדקתו; ואפילו חזר ועבד עבודת כוכבים, הרי הוא כישראל מומר שקדושיו קדושיך". עכ"ל מרן המחבר.

אך מידי סתירה ברמב"ם לא יצאנו. ועמד על כך באגרו"מ יו"ד (ג,קח) וחילק בין היכא שעבר זמן גדול מאז הגרות שחסרו לסורם לבין זמן קצר, דבזמן גדול לא אמרינן שהוכיח סופן על תחילתן ודברים שבלב אינן דברים והרי הוא כישראל מומר, אך אם עבר זמן קצר וראינו שממשיך דרכו הקודמת יש להניח שהוכיח סופו על תחילתו, עכת"ד.

ובמחילה מכבוד מע"ת, הרמב"ם לא כתב בפרוש שגרותן בטלה, אלא כתב 'שחשבן הכתוב כאילו הן גויות ובאיסורן הן עומדים' זאת ועוד: שהגרמ"פ נתן דבריו לשיעורין, דכמה זמן צריך לעבור בכדי להסיר החשש הנ"ל? ומדוע חילוק זה לא הובא בשו"ע?

על כן נראה ליישב את הרמב"ם בדרך אחרת: יש לחלק בין היכא שהודיעו לגר המצוות שכרם ועונשם, לבין היכא שלא הודיעוהו כלל, רק קיבל עליו חוקי היהודים מבלי להבין את משמעותם, דהיכא שהודיעו גרע טפי מהיכא שלא הודיעו לו,¹² ולכן בהלכה יז מדבר הרמב"ם במפורש על מקרה שהגר התגייר מבלי שידע את משמעות המצוות ועונשם, דבזה אמרינן שתפסה גרותו ואפילו ראינו שחזר ועבד ע"ז, הרי הוא כישראל מומר, לפי שדי לנו במה שרצה להיכנס לכלל ישראל בתחילה ולקבל מצוות באופן כללי ביותר, ובהלכה טז מדבר הרמב"ם על אותן נשים שקיימו שלמה ושמשון, דנראית כוונתו שנתגיירו ללא בדיקה דקדקנית וללא הודעת מצוות, רק עזבו עבודה זרה מיוזמתם בכדי להינשא, לכן חשבן הכתוב כאילו הן גויות כיון שלא ברצון חכמים נתגיירו ועוד שהוכיח סופן על תחילתן, אך לא גויות ממש כיון שסוף כל סוף הגרות תפסה בדיעבד היות ולא הודיעו להם המצוות ומשמעותן, ובאמת גר שידע מה הוא מקבל על עצמו וחזר לסורו לאחר זמן, יתכן שיש להפעיל שיקול דעת אם הוכיח סופו על תחילתו ולעורר ספק על עצם גרותו, ועדין הדברים צריכים ליבון כי גם חילוק זה לא כתוב במפורש בשו"ע אלא ברמז בלבד, וקשה להסתמך בהלכות גרות על רמזים.

הרב משה גנץ שליט"א (שעלבים) רצה להוכיח מהרמב"ם הנ"ל שקבלת מצוות אינה מעכבת, ואפילו אם הודיעו לגר שכר המצוות ועונשם וחזר לסורו, אין לבטל הגרות בשל כך כי אחרת כיצד שלמה ושמשון קיימו

¹² סברה כזו מופיעה בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"א סימן קס ד"ה ועוד.

נשותיהם. (אך על פי הסברי ברמב"ם אין הדברים מוכרחים).

והראה לי את דברי הנצי"ב (שו"ת משיב דבר ה,מו) שכתב דלשון אין מקבלין אותו, פירושו דלכתחילה אסור לקבלו היכא שמתנה לעבור על דברי תורה, אבל בדיעבד אם קיבלוהו הוי גר גמור, והפליג עוד הנצי"ב לומר שאם שלושה קיבלו גוי על מנת שלא לשמור כלל דת יהודית, אע"ג שעשו שלא כדין וגרמו לאותו האיש רעה, מכל מקום הרי הוא גר גמור על פי דין תורה. ובזה הסביר את גרותם של גויים בימי דוד ושלמה וכן את מעשה דהלל דלהלן.

מעשה דהלל

בגמ' שבת לא,א מסופר :

שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו : גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו : דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור.

וצ"ב, היכן בדיקת רצינות הגר? אם היה אחד מבתי הדין כיום מגייר בצורה כזו יש להניח שהיתה נמתחת עליו ביקורת חריפה. קושיה זו הקשו תוס' בשני מקומות ביבמות : (כד, ב ד"ה לא וקט, ב ד"ה רעה) :

וההיא דפ"ב דשבת (דף לא) ההוא דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני ע"מ לעשות כ"ג בטוח היה הלל דסופו לעשות לשם שמים

ולא נתבאר בתוס' על מה הסתמך הלל? כיצד ידע שסופו לשמים? ונראה לענ"ד להציע פרוש מקורי לסיפור הנ"ל. יש לשאול מדוע לא הלך אותו גוי ישירות להלל? סביר להניח שהגוי לא הכיר את הלל ושמאי, ובחר ללכת לב"ד הקרוב אליו שהיה ב"ד של שמאי. שמאי לא קיבלו, כפי שנדרש מכל ב"ד לענייני גרות, ודחפו באמת הבניין, משנוכח לדעת שב"ד הקרוב אליו אינו חפץ לקבלו הלך וניסה שוב את מזלו בב"ד אחר, הלא הוא ב"ד של הלל, מן הסתם הלל שאל אותו : "מהיכן הגעת?" והלה השיב כי בא מב"ד של שמאי שדחפו באמת הבניין, כמוכן שהגוי לא ידע כיצד יגיב הלל שאילו ידע היה מגיע אליו מתחילה, לכן הלל הניח שגוי זה העומד לפניו מוכן לקבל שוב בזיונות ומכות ובלבד לנסות ולהיכנס תחת כנפי השכינה, ומכאן שליבו לשמים. הסבר זה יש בו בכדי לשפוך אור על המעשה הנ"ל, ובזה נראה לענ"ד להסביר גם את הסיפור הראשון המופיע שם :

"תנו רבנן: מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לכם? אמר לו: שתים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב - אני מאמינך, ושבועל פה - איני מאמינך. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בניזיפה. בא לפני הלל - גייריה". אך עדיין לא הכל ברור, נהי שלהלל היתה אומדנא שכוונתו לשמים, אך עדיין יש כאן שיור בגרות כפי שרש"י בעצמו נימק את סירובו של שמאי לקבלו וז"ל:

הוציאו בניזיפה - דתניא: הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד, וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו, במסכת בכורות (ל,ב).

ופרש"י: "גייריה - וסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו, דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד - שלא היה כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו" משמע מרש"י שיש לב"ד להשתמש בשיקול דעת ואומדנא. ואם אומד הדיין בדעתו שאם ילמדנו היטב אורחות ה' תתישב מחשבתו אין זה נקרא שיור בגרות וניתן לקבלו כעת על סמך שילמד בעתיד.

נמצא שהגרות אינה תלויה ועומדת עד שילמד את האמת, אלא להיפך. הגרות תופסת מיד על סמך העתיד. דברים מעין אלו נרמזים ברמב"ם (איסורי בי'ג,ז) וז"ל: "גר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעה המצוות ועונשן ומל וטבל בפני שלושה הדיוטות הרי זה גר ואפילו נודע שבשביל דבר הוא מתגייר הואיל ומל וטבל יצא מכלל הגויים וחוששין לו עד שיתבאר צדקתו". משמע שיש גרות על סמך העתיד, אך גם המהרש"א שם הרגיש בקושיות אלו, ותירץ שהלל לא גייר אותו מיד אלא קיבל על עצמו לגיירו בעתיד לאחר שילמדנו תורת אמת ובזה רצה להוכיח שאין איסור ללמד גוי תורה כשדעתו להתגייר, עכתי"ד. אך נ"ל שאין פירושו נכנס במילים של הגמ' דלשון "גיירא" משמע מיד, וכן רש"י שטרח להסביר מדוע אין כאן חיסרון של גר שמקבל התורה חוץ מדבר אחד, משמע שגיירו מיד שאם כדברי המהרש"א אין כאן קושיה כלל שהרי גיירו לאחר שלמד וקיבל הכל, אלא ע"כ מוכח כמונו שגיירו מיד. גם רע"א (יבמות כד,ב) הביא את דברי המהרש"א וחלק עליו:

"...כך הקשו תוס' בפי' כיצד ותירצו דבטוח ה"י הלל דסופו לשם שמים וכו' הרי דס"ל לתוס' דגייריה קודם שלמדו, ואזדא ראיית המהרש"א דאחר הגרות אף דעדיין לא ה"י לש"ש, מכל מקום בדיעבד הוי גר ומותר ללמוד תורה, ובסוף קיבל הגרות לש"ש". ועי' אגרו"מ (יו"ד ג,קו ד"ה ויהיה) דלא

כמהרש"א.

לא באנו בזה לפסוק הלכה כל שהיא בענייני גרות, רק לעורר הנושא ולהציע הצעות למחשבה בפני רבנו, בפרט לאור המצב הקשה והמסובך שנוצר בעטיו של חוק השבות שאפשר עליית גויים רבים מארצות הנכר, אשר הוליד סכנה גדולה של נשואי תערובת, ואין חדש תחת השמש.

גם בעליית עזרה ונחמיה נתקלו בנשואי תערובת, ומעניין לקרוא את תגובת עזרה ונחמיה למה שראו (עזרא פרק י): "וַיִּקְרָא הַכֹּהֵן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם מְעַלְתֶּם וַתּוֹשִׁיבוּ נָשִׁים נְכָרִיּוֹת לְהוֹסִיף עַל אֲשֶׁמַּת יִשְׂרָאֵל. וְעַתָּה תָּנוּ תוֹדָה לַה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם וַעֲשׂוּ רְצוֹנוֹ וְהַבְדִּילוּ מֵעַמֵּי הָאֶרֶץ וּמִן הַנָּשִׁים הַנְּכָרִיּוֹת". וע"ע בהרחבה בדברי נחמיה (פרק יג).

כיום שאין ביכולתנו להגיב כעזרה ונחמיה במגבלות של דינא דמלכותא לא נותר לנו אלא לחפש פתרונות אחרים לאפרושי מאיסורא, פתרונות אשר מילאו את ספרי השו"ת העוסקים בזה זה כמה דורות.